

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Uusima aja osakond

Rasmus Kägu

Rootsi vabatahtlike kompanii Eesti Vabadussõjas

Bakalaureusetöö

Juhendaja: kaasprofessor Ago Pajur

Tartu 2022

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Rootsi vabatahtlike tulek	6
1.1 Rootsi valitsuse ja ajakirjanduse suhtumine Eesti Vabadussõtta	7
1.2 Rootsi vabatahtlike kompanii loomine.....	9
1.3 Rootsi vabatahtlike motiivid Vabadussõjas osalemiseks	11
1.4 Rootsi vabatahtlike arv Eesti Vabadussõjas	12
2. Rootsi Vabatahtlike kompanii sõjaline tegevus rindel	15
3. Rootsi vabatahtlike kompanii likvideerimine.....	20
3.1 Rahaprobleemid	20
3.2 Leitnant Giuseppe Franchi mahalaskmisega kaasnenud skandaal	21
3.3 Keelebarjäär, väeosast lahkumine, Rootsi kompanii väiksus	23
Kokkuvõte.....	26
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	29
Summary	31

Sissejuhatus

Eesti Vabadussõjas osalesid Eesti rahvaväe koosseisus mitmete välisriikide kodanikud – soomlased, taanlased, venelased, sakslased, lätlased ning ka rootslased. Kui esialgu osalesid Rootsist värvatud vabatahtlikud lahingtegevuses erinevate üksuste koosseisus, siis peagi koondati nad Rootsi vabatahtlike kompaniisse, mis tegi nii Viru kui ka Lõunarindel kaasa sõjategevuses. Siiski jäi kompanii tegevus lühiajaliseks.

Kuigi Rootsi vabatahtlike kompanii sõjaline panus Eesti Vabadussõjas jäi marginaalseks tuleb antud teemat siiski uurida kuna annab meile võimaluse mõista Rootsist Eestisse võitlema tulnud vabatahtlike sõjalist panust. Järgnevalt saab uurimistööd paigutada laiemasse Vabadussõja uurimisse, et mõista milline sõjaline roll oli välismaalt tulnud vabatahtlikel Eesti Vabadussõjas ning milline oli üldine sõjategevus rinnetel.

Kuna Rootsi vabatahtlike värbamist ja kompanii moodustamist on nii Eestis kui ka välismaal üpris põhjalikult käsitletud, siis keskendub käesolev bakalaureusetöö kahele eesmärgile. Esiteks, uurida ning seada konteksti lahinguid, kus Rootsi vabatahtlike kompanii osales, saamaks teada kuidas lahingud kulgesid ning kontekstipõhiselt mõista, millist rolli lahingud üldises rinde pildis omasid. Teiseks selgitada välja Rootsi kompanii likvideerimise põhjused.

Vaatamata sellele, et Eesti Vabadussõja historiograafia on vägagi laialdane, on Rootsi vabatahtlike kompaniile põhjalikumalt keskendunud vaid vähesed autorid ja teosed.

Eestis on Rootsi (ja Taani) vabatahtlike panust Eesti Vabadussõjas kõige põhjalikumalt uurinud endine Tartu Ülikooli ajalooõppejõud Kaido Jaanson raamatus „Draakoni hambad“¹. Kuigi Jaanson tegi Rootsi vabatahtlike uurimisel ära tänuväärse töö, on tema raamatus, tulenevalt selle kirjutamise ajast, võetud vabatahtlike suhtes negatiivne hoiak ning selles võtmes on kasutatud ka dokumentaalseid allikaid ja vabatahtlike mälestusi. Siiski on Jaansoni käsitus põhiolemuselt allikakriitiline ning tema poolt teaduskäibesse toodud allikad on leidnud kasutust ka käesolevas uurimistöös.

¹ Jaanson, K. (1987). Draakoni hambad. Tallinn: Eesti raamat.

Rootsi kompanii ja sellega seotud isikute ning nende motiivide mõistmisele aitasid kõige enam kaasa skandinavisti ja ajaloolase Mart Kuldkeppi artiklid. Kuldkepp on keskendunud oma uurimustes ennekõike Rootsi vabatahtlike väeüksuse formeerimisele ja selle eelloole.²

Eestlaste kõrval on Rootsi vabatahtlike kompaniid uurinud tunnustatud Rootsi sõjaajaloolane professor Lars Ericson Wolke teoses „Svenska frivilliga. Militära uppdrag i utlandet Under 1800- och 1900-talen.“³. Ericsoni teose muudavad eriti oluliseks raamatu kirjutamisel kasutatud Rootsi arhiivallikad. Teisalt aga on Eesti Vabadussõja kujutamine jäänud paratamatult pinnapealseks, kuna Ericson keskendus Rootsi vabatahtlike sekkumistele relvakonfliktidesse üle kogu maailma, mis leidsid aset ajavahemikul 1800–1900.

Taani ajaloolane Mikkel Kirkebæk on kaheköitelises monograafias „Den yderste grænse“⁴ uurinud Taani vabatahtlike osalemist Eesti Vabadussõjas. Vaatamata sellele, et Kirkebæki monograafia keskendub taanlastele, on antud teoses kirjutatud ka rootslaste kohta. Eriti aitas Kirkebæki teos mõista Rootsi vabatahtlike motiive Eestisse sõdima tulemiseks.

Kuivõrd käesoleva uurimistöö üheks pea eesmärgiks on uurida Rootsi vabatahtlike osalemist lahingtegevuses, siis osutusid oluliseks infoallikaks Vabadussõjas kaasa teinud Rootsi vabatahtlike mälestused. Hiljem lendurina kuulsust kogunud Rootsi ohvitser Einar Lundborg kirjeldas oma mälestustes „Soomusautoga Eesti Vabadussõjas“⁵ mitmeid lahinguid, milles ta isiklikult osales. Siiski jäi Lundborgi lahingkogemus jalaväelasena lühikeseks, kuna suurem osa tema teenistuses Eesti rahvaväe ridades möödus soomusautode kolonnis. Vaieldamatult pakkusid kõige enam teavet Conrad Carlssoni memuaarid „Sveriges okänd soldat“⁶. Erinevalt Lundborgst tegi Carlsson Rootsi kompaniiga kaasa peaaegu kogu Vabadussõja ning osales mitmetes lahingutes Petserimaal. Lisaks lahingutele kirjeldab Carlsson ka kompanii igapäevaelu ning kompanii juhtkonna ja sõdurite vahekorda.

² Kuldkepp, M. (2014). Eesti Vabadussõja vabatahtlike värbamine Rootsis. Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2013. Tartu: Õpetatud Eesti Selts; Kuldkepp, M. (2014). Kaks majorit kahel pool Läänemerd: Väljaõeldu ja väljamõeldu Carl Axel Mothanderi romaanis „President“. Akadeemia. 2.

³ Ericson, L. (1996). Svenska frivilliga. Militära uppdrag i utlandet Under 1800- och 1900-talen. Lund: Historiska Media.

⁴ Kirkebæk, M. (2019). Den yderste grænse. Danske frivillige i de baltiske uafhængighedskrige, 1918-1920. I bind. Politik og ideologi. Kopenhagen: Lindhardt og Ringhof.

⁵ Lundborg, E. (1968). Soomusautoga Eesti Vabadussõjas. Lund: Skånska Centraltryckeriet.

⁶ Carlsson, C. (1937). Okänd Svensk soldat. Stockholm: Albert Bonniers boktryckeri.

Rootsi vabatahtlike mälestusi täiendavad ajakirjades Sõdur⁷ ja Kaitse Kodu!⁸ Ilmunud üksikud artiklid, kus rootslaste kõrval lahingutes osalenud Eesti sõjaväelased andsid ülevaate võitluse käigust. Eriti väärtuslikuks osutus aga 1936. aastal välja antud koguteos „Scouts rügement Vabadussõjas“, milles muu hulgas kajastati ka Scouts-pataljoni koosseisus teeninud Rootsi kompanii tegevusest.⁹

Sõjategevusest mõistmiseks tuli pöörduda ka arhiivmaterjalide poole. Peamiselt leidsid kasutust Rahvusarhiivis talletuvad I diviisi staabi, sõjavägede staabi, sõjaministeriumi ja Vabadussõja ajaloo komitee töökomisjoni fondidesse kuuluvad säilikud.¹⁰

Kuivõrd Vabadussõja ajal kajastati põhjalikult ka Rootsi ajakirjanduses, siis osutusid käesoleva uurimuse koostamisel arhiivallikate ja olemasoleva kirjanduse kõrval tähtsaks ka ajalehed. Rootsi ajalehtedest leidsid kõige rohkem kasutust Aftonbladet, Dagens Nyheter, Göteborgs Dagblad ning Jämtlandsposten. Eesti ajalehtedest aga Maaliit ja Tallinna Teataja.

Uurimistöo koosneb kolmest peatükist. Esimeses selgitatakse Rootsi vabatahtlike kompanii loomise asjaolusid, teises peatükis keskendutakse lahingutele, milles rootslased osalesid, ning viimases uuritakse Rootsi kompanii likvideerimise põhjusi.

⁷ Rootsi abi meie iseseisvuse võitlusel. Sõdur. 1928, nr 37.

⁸ Rootsi panus Eesti Vabadussõjas. Kaitse Kodu!. 1928, nr 16.

⁹ Võting, A. (1936). Scouts rügement Vabadussõjas. Tallinn: Seltsi „Scouts-rügement“ kirjastus.

¹⁰ Rahvusarhiiv (edaspidi RA) ERA.515 1. Diviisi staap; RA, ERA.495 Sõjavägede staap; RA, ERA.2315 Sõjaministerium; RA, ERA.2124 Vabadussõja ajaloo komitee töökomisjon.

1. Rootsi vabatahtlike tulek

“Kuldne Rootsi aeg“ asi Eesti aladel läbi 1710. aastal, kuid vaatamata sellele säilis see mentaliteet kuni Vabadussõja alguseni. 1918. aastal suundus Eestist Stockholmi mitu erinevate ülesannetega delegatsiooni. Kuna Rootsi jäi maailmasõjas erapooletuks, siis tegutsesid Stockholmis jätkuvalt erinevate (peamiselt Antandi) riikide diplomaatilised esindused.¹¹ Iseseisvuse poole püüdleva Eesti poliitiline eliit otsustas Stockholmis olnud saatkondade rohkust ära kasutada ning luua alaline side Antandi riikidega.¹² 1918. aasta jaanuaris saabus Stockholmi Jaan Tõnisson, kellele järgnesid ülejäänud välisdelegatsiooni liikmed (Karl Menning, Mihkel Martna, Ants Piip, Karl Robert Pusta, Ferdinand Kull ja Eduard Virgo).¹³ Stockholmi saabunud saadikute eesmärgiks oli saavutada noore riigi *de facto* tunnustamine. Kuna Rootsi ei olnud Balti poliitika osas eesrindlik ja ootas pigem Antandi riikide otsust, siis ei leitud esialgu võimalik olevat Eestit tunnustada, kuid 1918. aasta augustis lubas Rootsi välisminister Eestile esimesel võimalusel *de facto* tunnustuse anda.¹⁴ Tegelikult tunnustas Rootsi Eestit *de facto* 9. septembril 1919.¹⁵

Pärast Eesti Vabadussõja algust tõusis tõsisemalt päevakorda Rootsilt sõjalise abi saamine, kuna Vabadussõda algas eestlaste jaoks katastroofiliselt. Vabadussõja alguseks ei olnud formeeritud tugevaid rahvaväe üksuseid ning rünnakut alustanud punavägi oli meeste arvu ja tehnika poolest paremas olukorras. Muserdav olukord pani Eesti Ajutise valitsuse mõtlema välisabi peale. Läänemere piirkonnas nähti just Rootsit kui mõjuvõimsat sõjalist jõudu, kes võiks Eestile appi tulla. 28. novembril 1919 saabuski Stockholmi Ferdinand Kullist, Joseph Goldarbeiterist ja Eduard Laamanist koosnev eridelegatsioon, mille eesmärk oli relvade ja raha hankimine Rootsilt.¹⁶ Kuna esimese delegatsiooni Stockholmis oldud aja jooksul suudeti Rootsi vabatahtlike värbamine välja kuulutada, siis läkitati detsembris Stockholmi veel teinegi, sedapuhku Otto Strandmannist, Hans Pöhlist ja Viktor Muttist (Pöhl ja Mutt saabusid hiljem) koosnev delegatsioon, mille sihiks oli vabatahtlike värbamise korraldamine ning samuti ka Rootsi regulaarvägede ja relvade saatmine

¹¹ Runnel, S. (koost.). (2011) Jaan Tõnisson. Riigivanem. Tartu: Ilmamaa. Lk 33.

¹² Kull, F. (2010). Mässumehi ja boheemlasi: mälestusi 1905. aasta revolutsionääridest, vanglatest ja Pariisi eesti kunstiboheemkonnast. Esimesi Eesti diplomaate: mälestusi Eesti välisdelegatsiooni tegevusest 1918. aastal. Tallinn: Eesti Päevaleht/ Akadeemia. Lk 113.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Medijainen, E. (1997). Saadiku saatus. Tallinn: AS Pakett trükikoda. Lk 56.

¹⁵ Rootsi tunnustab Eestit *de facto*. Maaliit, 13. september 1919. Lk 2.

¹⁶ Medijainen, E. Lk 57.

Eestisse. Tulemusteta Stockholmi läinud delegatsioonid ei jäänud, kuna läbirääkimiste ajal alustati Stockholmis vabatahtlike värbamist.¹⁷

1.1 Rootsi valitsuse ja ajakirjanduse suhtumine Eesti Vabadussõtta

Rootsi jälgis 1918. aasta lõpus väga tähelepanelikult Läänemere idakaldal toimuvat. Vaatamata sellele, et olukord nii poliitikutele kui ka laiemale avalikkusele muret tegi ei pidanud Rootsi valitsus võimalikuks regulaarvägesid saata.¹⁸ Tõenäoliselt saab rootslaste passiivset suhtumist Eesti Vabadussõtta põhjendada 1918. aastal toimunud Soome kodusõjaga. Rootsi valdavalt sotsisaaledemokraatlik ja liberaalne valitsus leidis, et nii Soomes kui ka Eestis alanud relvakonfliktid on nende maade sisesed probleemid (Eesti Vabadussõda nähti kui osa Venemaa kodusõjast) ning Rootsi ei peaks neisse sekkuma. Rootsi vasakpoolsed poliitikud ei tahtnud avalikult Soomes võitlevate punaste (mõttekaaslaste) vastu üles astuda ning valiti pigem passiivne seisukoht konfliktide suhtes, kus punaväelased võitlesid. Peamiseks põhjuseks, miks Rootsi valitsus keeldus sekkumast Eesti Vabadussõtta oli kartus, et seeläbi kaasataks Rootsi Vene kodusõtta.¹⁹

Stockholmi saadetud delegatsioonide mitmetele palvetele saata Eestisse regulaarvägesid ja relvasid vastasid Rootsi valitsuse esindajad korduvalt eitavalt. Seetõttu panustasid delegatsioonid Rootsi vabatahtlikele. Esimesed värbamiskatsed leidsid aset juba 1918. aasta detsembris, kui Ferdinand Kull lasi Rootsi ajalehtedesse üles panna kuulutused Rootsi vabatahtlike värbamise kohta.²⁰ Kuulutuse peale tuli hotelli, kus delegatsioon peatus, hulgaliselt huvilisi kokku. Järgnevalt korraldas vabatahtlike värbamist detsembri lõpus Stockholmi jõudnud põllutööminister Otto Strandmann, kes hakkas värbamise korraldamisele kõrval ka pidama läbirääkimisi kõrgete Rootsi sõjaväelastega, peamiselt kindral Adolf Hamiltoniga, kellel soovitas Eesti vabatahtlike värbamisega tegeleda tema Soome kodusõja aegne ülem, Soome vägede ülemjuhataja Carl Gustaf Emil Mannerheim.²¹ Hiljem pidas Strandmann läbirääkimisi ka Soome kodusõja Rootsi brigaadi

¹⁷ Kuldkepp, M. (2014). Eesti Vabadussõja vabatahtlike värbamine Rootsis. Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2013. Tartu: Õpetatud Eesti Selts. Lk 197.

¹⁸ Kirkebæk, M. (2019). Den yderste grænse. Danske frivillige i de baltiske uafhængighedskrige, 1918-1920. I bind. Politik og ideologi. Kopenhagen: Lindhardt og Ringhof. Lk 56.

¹⁹ *Op cit.* Lk 193 ja 195.

²⁰ Kuldkepp, M. Eesti Vabadussõja vabatahtlike värbamine Rootsis. Lk 196.

²¹ *Ibidem.*

juhtinud Harald Hjalmarssoniga. Kumbki kindral ei andnud Rootsi vabatahtlike osas lõplike vastuseid ning leidsid, et tarvilik oleks enne Eesti oludega tutvuda ning selle baasil ostus langetada. 1919. aasta jaanuaris suundusidki kindralid Hjalmarsson ja Hamiltoni Eesti poole teele. Kuid Stockholmis asunud delegatsioonid ei jäänud kindralite otsust ära ootama ning alustasid vabatahtlike värbamisega. 1919. aasta jaanuaris hakkas värbamisbüroos vabatahtlike värbamist koordineerima Soome kodusõja ajal vabatahtlike värbamist korraldanud arheoloog Gustaf Hallström.²² Esialgu edenes vabatahtlike värbamine sujuvalt, kuid pärast kindralite Eestist naasmist kutsus kindral Hjalmarsson Rootsi valitsust üles ülimalle ettevaatlikkusele vabatahtlike Eestisse saatmise osas.²³ Oma raportis tõi ta välja, et üldiselt on olukord Eestis halb, kuna siin on haridustase väga madal ning rahvas on võimetu ennast ise valitsema.²⁴ Hjalmarsson lisas veel, et on kaheldav, kas on mõtet saata Rootsi sõdureid sõdima riiki, mille saatus on võib-olla juba otsustatud (kindral Hjalmarssonile paistis olevat selge, et Eestit ei saa enam punavägede käest päästa), kuigi 1919. aasta jaanuaris, millal kindral Eestit külastas oli sõjaõnn eestlaste kasuks pöördunud.²⁵

Seepeale keelas Nils Edéni koalitsioonivalitsus vabatahtlike värbamise ja passide väljastamise Eestisse sõiduks.²⁶ Hallströmi juhitud värbamisbüroo tulemused ei olnud ootuste kohased ja tegevus Eestisse vabatahtlike värbamine jäi pooleli. 1919. aasta jaanuari lõpus saadeti Eesti valitsuse poolt Stockholmi kapten Anders Wallgren, kes jätkas Hallströmi pooleli jäänud tööd.²⁷ Rootsi valitsus keelas büroo tegevuse kuid värbamisbüroo tegevust ei lõpetanud vaid jätkas tegutsemist salaja.²⁸ Vaatamata kõigele, vabatahtlike värvati ning büroo rahade eest saadeti nad läbi Helsingi Tallinnasse.²⁹ Osad rootslased jõudsid Tallinnasse omalgi käel.³⁰

²² Kuldkepp, M. Eesti Vabadussõja vabatahtlike värbamine Rootsis. Lk 197.

²³ Hjälpen till Estland. Jämtlandsposten, 10. jaanuar 1919.

²⁴ Kuldkepp, M. Eesti Vabadussõja vabatahtlike värbamine Rootsis. Lk 198.

²⁵ Ingen Etlandskår för närvarande. Dagens Nyheter, 20. jaanuar 1919. Lk 8.

²⁶ Kuldkepp, M. (2014). Kaks majorit kahel pool Läänemerd: Väljaõeldu ja väljamõeldu Carl Axel Mothanderi romaanis „President“. Akadeemia. 2. Lk 244.

²⁷ Kuldkepp, M. Eesti Vabadussõja vabatahtlike värbamine Rootsis. Lk 199.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Kuldkepp, M. Eesti Vabadussõja vabatahtlike värbamine Rootsis. Lk 202.

³⁰ *Op cit*. Lk 201.

Erinevalt Rootsi poliitilistest ringkondadest, kes võtsid negatiivse seisukoha, jõudsid Rootsi ajalehtedesse (va. vasakpoolsed) värbamise kohta soojad ja positiivsed artiklid.³¹ Aftonbladeti lehekülgedel tuletati noortele Rootsi meestele meelde Põhjasõja ajal Narvas kõlanud kahureid lootuses ärgitada noormehi „läänemereprovintsidele“ appi tõttama.³² Rootsi ajakirjanduses oli Eestist kirjutades läbivaks narratiiviks „meie vana Eesti” ja „läänemereprovintside” päästmine, millega selgelt viidati Eestit valitsenud Rootsi impeeriumile. Eeldatavasti tahtsid Rootsi ajakirjanikud süstida Rootsi meestesse motivatsiooni endise impeeriumi valduste aitamiseks. Erinevalt parempoolsetest lehtedest hakkasid vasakpoolsete vaadetega lehed, aga vastutööd tegema ning alustasid värbamisplaanide ründamist.³³

1.2 Rootsi vabatahtlike kompanii loomine

1919. aasta alguses suundus Eestisse Rootsi sõjaväe reservlipnik ning Soome sõjaväe major Carl Axel Mothander, kellel oli plaan astuda Eesti sõjaväkke ning alustada rootsi vabatahtlikest koosneva üksuse moodustamist. Mothander oli osalenud Soome kodusõjas Rootsi brigaadi meditsiiniteenistuste ülemana. Soome kodusõjas tekkisid Mothanderil sidemed Soome vägede ülemjuhataja Mannerheimiga, mis tulid talle hiljem väga kasuks. Pärast Eesti Vabadussõja algust tegigi Mannerheim Mothanderile ettepaneku astuda Eesti sõjaväkke. Kindral Hjalmarsson ei kiitnud Mothanderi otsust Eesti sõjaväkke astuda heaks, kuid vaatamata kindrali hoiatusele asus tulevane Rootsi vabatahtlike kompanii ülem Eesti poole teele.³⁴

Saabunud Tallinnasse tegi Mothander visiidi pea-ja sõjaminister Konstantin Pätsile, kes määras Mothanderi teenistusse 5. jalaväepolku ja andis talle võimaluse luua polgu koosseisu kuuluv väike rootslastest koosnev väeüksus. Päts pakkus Mothanderile ka võimalust moodustada Rootsi vabatahtlikest n-ö eliitväeosa, iseseisva ratsaväepolgu või merejalaväepolgu näol kuid, sellest ettepanekust Mothander loobus ning eelistas 5. jalaväepolgu ülema abi kohta, kus ta sai alustada rootslastest koosneva väeüksuse moodustamist.³⁵

³¹ Rootsi panus Eesti Vabadussõjas. Kaitse Kodu!. 1928, nr 16. Lk 762.

³² *Ibidem*.

³³ Kuldkepp, M. Kaks majorit kahel pool Läänemerd. Lk 244.

³⁴ *Op cit.* Lk 242.

³⁵ *Op cit.* Lk 243.

Tegelikult olid väikesed rootslastest koosnenud üksused Mothanderi Eestisse saabumise ajaks juba olemas, kuuludes riigirootslasest major Martin Ekströmi vabatahtlikke salka ja baltisakslaste Balti pataljoni. Rootsi vabatahtliku Conrad Carlssoni sõnul kujunesid neist rootslaste üksustest mõlemas väeosas eliit. Seetõttu, leidis Carlsson, polnud Mothanderi plaanil luua uus Rootsi vabatahtlike üksus sügavamalt mõtet ning tõukus pigem Mothanderi isiklikest ambitsioonidest – janust väejuhi au ja kuulsuse järele.³⁶

Nii või teisiti, ent 27. jaanuaril allkirjastasid major Carl Axel Mothander ning sõja- ja peaminister Konstantin Päts lepingu, milles Mothander kohustus 14 päeva jooksul looma 300-mehelise Rootsi vabatahtlikest koosneva väeüksuse.³⁷ Pärast lepingu allkirjastamist lubas Eesti valitsus suunata kõik Eestisse tulnud riigirootslasestest vabatahtlikud Rootsi vabatahtlike kompaniisse.³⁸ Kuigi Mothander oli lubanud luua ainult Rootsi vabatahtlikest koosneva üksuse, võeti kompanii teenistusse ka taanlasi.³⁹

Veebruari alguses hakkas värbamispunktiks kujunenud Tallinna hotelli Du Nord ilmuma palju Rootsi vabatahtlikke ning peaaegu kõik nad võeti teenistusse. Rootsi kompanii juhtkonna peamine eesmärk oli värvata võimalikult palju uusi sõdureid, kusjuures värvatavate oskused ja varasem kogemus jäid teisejärguliseks. Kindlustamaks, et sõdur astuks loodavasse kompaniisse, võeti kasutusele ka kaheldava väärtusega võtted – sõduritele pakuti tasuta süüa ja veini ning neile lubati kompaniisse astumisel aastmekõrgendust. Du Nordi ilmunud mehi iseloomustas Carlsson halvasti, väites, et häid sõdureid oli vabatahtlike hulgas vähe. Ka kompanii ohvitserid olid Carlssoni hinnangul n-ö kontori ohvitserid ega olnud kompanii juhtimiseks piisavalt kompetentsed. Kompanii juhtimises ja lahingutegevuses paistis juhtkonna ebakompetentsus silma ning kujunes 1919. aasta mais üheks kompanii likvideerimise põhjuseks.⁴⁰

³⁶ Carlsson, C. (1937). *Okänd Svensk soldat*. Stockholm: Albert Bonniers boktryckeri. Lk 131.

³⁷ Traksmäa, A. (koost.). *Eesti Vabadussõda 1918-1920*, II osa. Tallinn: Mats. (1997). Lk 58-59.

³⁸ Carlsson, C. Lk 149.

³⁹ RA, ERA.2124.1.602a, l. 107, l. 109, l. 112: Taani Vabatahtlike korpuse loendus, 1., 2., ja 3. märts 1919.

⁴⁰ Carlsson, C. Lk 131, 149 ja 151.

1.3 Rootsi vabatahtlike motiivid Vabadussõjas osalemiseks

Arvestatav hulk Eestisse võitlema saabunud Rootsi vabatahtlikest olid Soome kodusõja veteranid.⁴¹ Soome kodusõjas olid osalenud ka tulevased Rootsi kompanii ülemad Carl Axel Mothander ja Lambert Hällén ning vabatahtlike rindejuhiks kujunenud Carl Malmberg (viimane oli teinud kaasa allohvitserina kaasa ka Kongo sõja).⁴²

Rootsis valitsenud negatiivne suhtumine Soomes võidelnud vabatahtlikesse ei paranenud ka pärast kodusõja lõppu. Conrad Carlsson kirjutas oma memuaarides, et kodumaale naastes ei saanud „valgeteks kuraditeks” tituleeritud endised vabatahtlikud ka kõige lihtsamat tööd ning neid põlati igal pool. Kuna igasugune töö jäi Soome kodusõja veteranide käealusest väljaspoole, siis ainsana pakkus neile rakendust, mida nad oskasid ning millega olid varem kokku puutunud, Eestis lahvatanud sõda.⁴³

Üheks peamiseks põhjuseks, miks rootslased otsustasid vabatahtlikeks tulla oligi siin pakutud palk. Rootsi vabatahtlikule reamehele maksti 300, kapralile 350, seersandile 400, nooremveebliile 450, veebliile 350, lipnikule 650, leitnandile 750, kaptenile 900 ja majorile 1200 Soome marka kuus.⁴⁴ Samal ajal sai Eesti reamees 30, nooremallohvitser 60, vanemallohvitser 180, veltveebel 240, lipnik 400 ning roodu (kompanii) ülem 600 marka kuus.⁴⁵ Selgelt on näha palkade erinevust ning kohati said Rootsi vabatahtlikud Eesti sõduritest kümme korda rohkem palka. Siiski ei nähtu Vabadussõjas osalenud Rootsi vabatahtlike mälestustes, et palkade erinevus oleks eestlaste ja rootslaste vahel konflikte tekitanud.

Olemasolevad allikad lubavad Rootsi vabatahtlike Eestisse sõdima tulemise ajendina nimetada ainult kodumaal valitsenud suhtumise (ja sellest johtunud takistusi sobiva töö leidmisel) ning Eestis pakutud palka. Kuid meenutades, et vabatahtlikud olid osalenud Soome kodusõjas, võis ajendiks olla ka soov punaväelastele Soomes kodusõjas kogetu eest kätte maksta ning kaitsta Läänemere piirkonda laieneva bolševismi eest. Rootslaste kõrval Vabadussõjas võidelnud Taani

⁴¹ Rootsi abikorpuse asutamise asjas. Tallinna teataja, 13. veebruar 1919. Lk 1.

⁴² Ericson, L. (1996). Svenska frivilliga. Militära uppdrag i utlandet Under 1800- och 1900-talen. Lund: Historiska Media. Lk 80.

⁴³ Carlsson, C. Lk 124.

⁴⁴ RA, ERA.2121.1.602, l. 47-48: Major Mothanderi ja Eesti Vabariigi valitsuse vaheline leping, 28. jaanuar 1919.

⁴⁵ Sõjaväe juhtide ja sõjaväelaste palganormid. 12.18. 1918. Riigi Teataja 1918, nr. 7, lk 3-4.

vabatahtlike peamise motivaatorina oli nimetatud viha enamlaste vastu. Nii kirjutas Taani vabatahtlike üks finantseerijaid oma sõbrale, et taanlastel ei ole erilist armastust eestlaste vastu kuid viha enamlaste vastu on suur.⁴⁶ Ühtlasi nähti Baltikumis puhvertsooni Taani ja Venemaa vahel. Rootsi vabatahtlikud pole oma mälestustes küll viha enamlaste vastu märkinud kuid arvestades Taani ja Rootsi ühiskondade ja ajaloo sarnasusi on väga tõenäoline, et ka rootslaste puhul oli säärane vihkamine üheks motivaatoriks.

1.4 Rootsi vabatahtlike arv Eesti Vabadussõjas

Stockholmis loodud värbamispunktist hakkasid jaanuari jooksul tulema Eesti ajakirjandusele teated, et Eestisse saatmist ootab umbes 3000 vabatahtlikku.⁴⁷ Maaliit kirjutas koguni, et Rootsist on võimalik saada kuni 10 000 vabatahtlikku sõdurit.⁴⁸ Nii palju Rootsi vabatahtlikke ei jõudnud Eestisse kunagi. Tõenäoliselt oli tegu propagandaga, mis üritas näidata rootslaste toetust eestlastele.

Teadaolevates allikates ei ole Rootsist Eestisse saabunud vabatahtlike koguarv üheselt fikseeritud. Saabunud meeste täpse arvu teadasaamist raskendavad peamiselt kaks asjaolu: vabatahtlikud jõudsid Eestisse pikema aja vältel ning neid kõiki ei koondatud esialgu ühte kindlasse väeüksusesse.

Pärast Rootsi vabatahtlike kompanii loomist, saadeti see Viru rindele. Viru rindel tegutsenud I diviisi sõjapidamise päevaraamatusse on nädalaste intervallidega kirja pandud, mis väeosad diviisi koosseisus tegutsesid ning kui palju leidis neis sõdureid, ohvitsere ja kuulipildujaid. Huvitaval kombel ei ole Rootsi vabatahtlike kompaniid kogu nende Viru rindel viibimise perioodil neis nimekirjades kordagi mainitud. Kurioossust lisab asjaolu, et päevaraamatus on välja toodud teiste välisriikide (Läti, Soome, Taani, Venemaa) kodanikest koosnenud väeüksused ja nende isikkoosseis, vaatamata sellele, et neis üksustes teenis kohati alla 100 sõduri.⁴⁹ Nähtavasti oli Rootsi vabatahtlike kompanii suuruse poolest niivõrd marginaalne, et ei pälvinud I diviisi juhatuse tähelepanu.

⁴⁶ Kirkebæk, M. Lk 178.

⁴⁷ Rootsi Vabatahtlikud. Maaliit, 4. jaanuar 1919. Lk 3.

⁴⁸ Põhjamaade abi Eestile. Maaliit, 10. jaanuar 1919. Lk 3.

⁴⁹ RA, ERA.515.1.19. 1. 54-62: 1. diviisi sõjategevuse päevaraamat, märts-aprill 1919.

Narvas viibides hakati kompaniis teostama loendusi, kusjuures neid korraldati peaaegu iga päev. Esimene loendus viidi läbi 8. märtsil, mil kompaniis teenis 36 meest (rindekõlbulikke 23).⁵⁰ Narvast Paldiskisse lahkumise ajal (12. märtsil) teenis kompaniis 35 meest.⁵¹ Paldiskis korraldati esimene loendus 19. märtsil ning siis oli üksuses kohal 56 meest (rindekõlbulikke 30).⁵² 56 mehe hulka kuulusid ka kuulipildujakompanii mehed, keda Paldiskis hakati ülejäänud kompaniist eraldi lugema. Carlssoni mälestuste põhjal saab väita, et olemas oli ka II kompanii, kuid nende loendusi ei ole teadaolevalt säilinud.

Märtsi lõpuks tõusis Paldiskis asunud kompanii koosseis 95 meheni (rindekõlbulikke 57).⁵³ 3. aprillil raporteeris Hällén, et Rootsi vabatahtlike kompanii nimekirjas on 178 meest (134 olid rindekõlbulikud, 10 puhkusel, 13 haiged, 4 arreteeritud ning 17 väejooksus).⁵⁴ 178 meest on kindel arv, mida toetab Hälléni raport, aga suure tõenäosusega oli kompaniis mehi rohkem. Conrad Carlssoni väitel kasvas Rootsi vabatahtlike kompanii meeste arv Paldiskis oldud aja jooksul üle 300 ning seda tänu likvideeritud Ekströmi pataljonist üle toodud meestele.⁵⁵ Carlssoni mälestusi ei toeta ükski teadaolev kompaniis läbi viidud loendus. Käesoleva töö autor oletab, et tõenäoliselt läksid Ekströmi pataljonis teeninud rootslased küll Rootsi vabatahtlike kompaniisse üle, kuid neid ei kantud ametlikult kompanii nimekirjadesse (tegutsesid Rootsi kompanii kõrval) ning neid ei kajastatud kompanii loendustes.

3. aprillil läkitati Eesti vägede ülemjuhaja Johan Laidoneri käsuga Rootsi vabatahtlike kompanii Lõunarindele ning ajaloolase Reigo Rosenthali andmeil kuulus sellesse umbes 125 meest.⁵⁶ Seevastu II diviisi sõjapidamise päevaraamatu kinnitusest saabus 5. aprillil 187 Rootsi vabatahtlike kompanii meest Tartusse ja saadeti sealt samal päeval Petserisse.⁵⁷ Lõunarindele suundusid ka Rootsi vabatahtlikud, kes olid väeosast kompaniisest intriigide tõttu välja astunud. Need endised Rootsi kompanii mehed suundusid iseseisvalt Valka, kus nad määrati soomusrong nr. 5

⁵⁰ RA, ERA.2124.1.602a, l. 78: Rootsi korpuse arsti tõendid, 8. märts 1919. Tegelik arv võib olla suurem kuna teadaolevalt pole säilinud Narvas läbi viidud kuulipildujakompanii ega I kompanii loendusi.

⁵¹ RA, ERA.2124.1.602a, l. 82: Rootsi Vabatahtlike kompanii loendus, 12. märts 1919.

⁵² RA, ERA.2124.1.602a, l. 83-84: Rootsi Vabatahtlike kompanii loendus, 19. märts 1919.

⁵³ RA, ERA.2124.1.602a, l. 103-104: Rootsi Vabatahtlike kompanii loendus, 31. märts 1919.

⁵⁴ RA, ERA.2124.1.602, l. 140: Rootsi Vabatahtlike kompanii loendus, 3. aprill 1919.

⁵⁵ Carlsson, C. Lk 163.

⁵⁶ Rosenthal, R. (2008). Laidoner - väejuht : Johan Laidoner kõrgema operatiivjuhi ja strateegia kujundajana Eesti Vabadussõjas. Tallinn: Argo. Lk 183.

⁵⁷ RA, ERA.495.10.19, l. 110: II diviisi sõjategevuse päevaraamat, 4. aprill 1919.

koosseisu.⁵⁸ Kuid nende sõjaline panus Lõunarindel jäi väikseks, kuna peagi astus suurem osa salga ohvitseridest soomusautode kolonni. Mehed, kes soomusautode kolonni ei astunud liitusid uuesti Rootsi kompaniiga (nt. kapten Malmberg).

Paldiskist Petserisse saadetud Rootsi kompanii jagati Lõunarindel kaheks. Lõviosa vabatahtlikest saadeti Kosje Zagorjesse, kuid kompanii juhtkond ja kuulipildujate kompanii jäeti Petserisse.⁵⁹ Järjekordne loendus viidi läbi 8. aprillil ning sel päeval teenis kompaniis 128 meest (rindekõlbulikke 107).⁶⁰ Tõenäoliselt jäid sellest arvust välja tagalas (Petseris) ja soomusrongil asunud mehed. Hilisemate loenduste andmed pole teadaolevalt säilinud. Küll aga märgiti Rootsi vabatahtlike kompaniid korduvalt II diviis koosseisu kuulunud väeosade loendus. Emakordselt tehti seda 10. aprillil, mil kompaniis oli 126 meest.⁶¹ Ilmselt sisaldas seegi arv üksnes eesliinil (Bereznjuk - Vašina Gora - Košeljahha) tegutsenud Rootsi sõdureid, samas kui üksuse juhatus ja kuulipildujakompanii (Petseris) jäid taas kõrvale.

Kuni Rootsi kompanii likvideerimiseni (12. mai) viidi läbi veel neli loendust ning nende tulemused näitavad meeskonna arvukuse kiiret kahanemist. Nii oli kompaniis 17. aprillil 122, 22. aprillil 106, 2. mail 55 ning 12. mail 61 meest. Arvukuse vähenemist saab seletada deserteerimiste ning väeosast lahkumisega.

Pärast Rootsi vabatahtlike kompanii likvideerimist jätkasid Rootsi vabatahtlikud Vabadussõjas võitlemist, kuid seda juba kas Taani, Eesti või Vene valgete vägede koosseisus. II diviisi sõjapidamise päevaraamatus oli rootslaste väesalk kirjas kuni 30. maini, mil selle ridadesse kuulus 59 meest, sh. 3 ohvitseri.⁶²

⁵⁸ Lundborg, E. Lk 10.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ RA, ERA.2124.1.602a, l. 114-116: Rootsi Vabatahtlike kompanii loendus, 8. aprill 1919.

⁶¹ RA, ERA.495.10.19, l. 116: II diviisi koosseisu kuulunud üksuste loendus, 10. aprill 1919.

⁶² RA, ERA.495.10.19, l. 120, 124, 134, 146: 2. diviisi sõjategevuse päevaraamat, 17. ja 22. aprillil ning 2., 12. ja 30. mail 1919.

2. Rootsi Vabatahtlike kompanii sõjaline tegevus rindel

Esimesed Rootsi vabatahtlike grupid jõudsid Tallinna 1919. aasta jaanuaris.⁶³ Kuna Rootsi vabatahtlike kompaniid veel ei eksisteerinud, siis määrati nad teiste väeosade koosseisu: 40 meest – Martin Ekströmi Soome vabatahtlike salka, umbes tosin sõdurit – Balti pataljonis tegutsenud von Stackelbergi salka ning 10 rootslast – Eesti üksusesse.⁶⁴ Rootsi juurtega Soome sõjaväe major Ekström jagas rootslased laskurkompanii ja suurtükikompanii vahel, kusjuures viimane koosnes ainult rootslastest.⁶⁵

1919. aasta jaanuaris alustas Eesti rahvavägi Punaarmee väljatõrjumist Eestis. Viru rindel vabastati üksteise järel Tapa, Rakvere, Jõhvi ning juba kuu keskpaigas seisid ees lahingud Narva pärast. Võitlustes Narva all sai otsustavaks 17. jaanuaril teostatud Utria dessant, milles osales u. 1000 meest sh. Ekströmi Soome vabatahtlikud ja nendega koos teeninud rootslased. Dessant osutus edukaks ning Narva sai juba 19. jaanuaril vabaks. Narva vabastamisest võttis osa ka Balti pataljoni koosseisus võidelnud von Stackelbergi rootslastest moodustatud üksus.⁶⁶

27. jaanuaril moodustatud Rootsi vabatahtlike kompanii saadeti märtsi alguses I diviisi käsutusse Viru rindele. Olukord Viru rindel oli toona stabiilne ning rootslastel ei tulnud osaleda suuremates lahingutes. Kaotusi kanti haavatute näol hoopiski Narva linnas, mis langes korduvalt Punaarmee suurtükiväe tulelöökidest alla. Siiski tegid Rootsi vabatahtlikud Viru rindel viibides kaasa mõned luurekäigud, omandades seeläbi esimesed rindekogemused uue üksusena.⁶⁷

Tõenäoliselt kuulus Rootsi kompanii seejuures mõne teise väeosa koosseisu, kuna sõjavägede ülemjuhataja päevaraamatus pole seda eraldi nimetatud. Küll on päevaraamatus välja toodud teiste välisriikide vabatahtlike üksused (Läti rood, Ekströmi pataljon, Vene partisanide rood).⁶⁸ Rootsi vabatahtlike kompanii jõudis sellesse loendisse aga alles pärast liitmist Scouts-pataljoniga. Ülemjuhataja päevaraamatus kajastusid ka mitmed Viru rindel aset leidnud luureretked ja luurajate kokkupõrked vaenlastega, kuid nendest sissekannetest ei selgu, millisesse üksusesse luuresalk

⁶³ Ericson, L. Lk 79.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Carlsson, C. Lk 130.

⁶⁶ *Op cit*. Lk 80.

⁶⁷ Traksmäa, A. (koost.). Eesti Vabadussõda 1918-1920, II osa. Tallinn: Mats. (1997). Lk 58-59.

⁶⁸ RA, ERA.495.10.19, l. 89: 1. diviisi sõjapidamise päevaraamat.

kuulus ega sedagi, mis rahvusest luurajad olid. Igatahes jäi Rootsi vabatahtlike kompanii tegevus Viru rindel marginaalseks ning lõppes 13. märtsil, kui mehed saadeti distsiplinaarprobleemide tõttu Paldiskisse ümberformeerimisele.⁶⁹ Paldiskisse saatmise eesmärk oli kompanii ümber korraldada, suurendada selle isikkoosseisu ja kasvatada võitlusvõimet.

1919. aasta kevadeks olid Punaarmee surve Lõunarindele suurenenud. Kui Lõunarinde läänetiib (Valgast Liivi laheni) oli valdavalt vaikne, siis idatiival, eeskätt Petseri, Orava ja Vastseliina all, aga ka Võru ja Valga ümbruses, käisid ägedad lahingud ning rinne liikus korduvalt mitukümmend kilomeetrit edasi-tagasi.⁷⁰ Sellest tulenevalt määratigi Rootsi kompanii Lõunarinde idatiivale.

2. aprillil 1919 liideti Rootsi vabatahtlike kompanii Scouts-pataljoniga ja sai samal päeval vägede ülemjuhatajalt käsu suunduda Lõunarindele.⁷¹ Ühtlasi määras ülemjuhataja 2. aprillil kompanii uueks ülemaks major Lambert Hälléni. Juhtide vahetus oli seotud skandaaliga, mis vallandus pärast leitnant Giuseppe Franchi hukkamist ning mida vaadeldakse lähemalt käesoleva töö kolmandas peatükis. Päev hiljem alustasid Paldiskis asunud vabatahtlikud sõitu läbi Tallinna, Tapa ja Tartu Lõunarindele.⁷² Tartusse jõudsid Rootsi kompanii mehed 5. aprillil, kust nad suundusid edasi Petserisse Scouts-pataljoni koosseisu. Scouts-pataljonis tegutseti Scouts-pataljoni II pataljoni nime all.⁷³

5. aprillil jõudsid ka Rootsi kompaniist lahku löönud ja soomusrong nr. 5 teenistusse astunud Rootsi vabatahtlikud Petserimaale, täpsemalt Košeljahha (Liivamäe) jaama, ning asusid järgmisel päeval teele Vašina Gora kõrgendiku poole, kus paiknesid Scouts-pataljoni mehed. Vašina Gora kõrgendikult nägid rootslased esimest korda lõunarindele asunud punaväe positsioone ning otsustasid neid lähemalt uurima minna.⁷⁴ Kaheksast rootslasest ja neljast skaudist moodustatud luuresalk jõudis punaste positsioonist umbes 300 meetri kaugusele, kui nende pihta avati kuulipildujast tuli. Kuna luuresalgal puudus tõsiseltvõetav tulejõud, otsustati taganeda. Jõudnud

⁶⁹ Rosenthal, R. Lk 183.

⁷⁰ Vahre, L. (koost.). (2020). Eesti Vabadussõja ajalugu. I osa. Tartu: Greif. Lk 438.

⁷¹ RA, ERA.495.10.70, 1. 107: Kirjavahetus sõjaväeasutustega Rootsi korpuse likvideerimise küsimuse, 2. aprill.

⁷² RA, ERA.495.10.70, 1. 1: 7. polgu opetratiivstaap Scouts-rügemendi ülemale, 3. aprill

⁷³ Võting, A. (1936). Scouts rügement Vabadussõjas. Tallinn: Seltsi „Scouts-rügement” kirjastus. Lk 290.

⁷⁴ *Op cit.* Lk 35 ja 37.

tagasi soomusrongile näitasid rootslased üles initsiatiivi ning palusid rongiülemal neile anda paar kuulipildujat, et nad saaksid punaste positsioonid vallutada.

6. aprilli õhtul plaanisid rootslased uuesti samas külas⁷⁵ asunud punaste positsioonide vallutamist. Seekordsest rünnakust võtsid osa kõik soomusrongil asunud rootslased ning 15 eestlast (ühe ohvitseriga).⁷⁶ Jõudnud uuesti samale joonele, nagu eelmisel päeval, puhkes tulevahetus. Lühikese tulevõitluse järel andis kapten Malmberg taganemiskäsu. Rünnakus sai haavata 7 rootslast, ent punavägede positsioonid jäid püsima.

7. aprillil murdsid punased Irboska-Petseri suunal rahvaväe kaitsetest läbi ning hõivasid kolm küla: Bereznjuk, Barkanova ja Mitkovitsa.⁷⁷ Petseris ja Kosje Zagorjes asunud üksustele tehti ülesandeks eelnimetatud külad tagasi vallutada. Rünnakut juhtinud Rootsi kompanii leitnant, kellele järgnesid rivikorras I, II ja kuulipildujakompanii, viis vabatahtlikud üle lageda välja. Teadmata põhjustel luuret välja ei saadetud ning seetõttu sattusid rootslased punaväelaste varitsusele. Alanud tulevahetus külvas kompaniis paanikat ning algas lahinguväljalt põgenemine. Teiste hulgas jooksis paanilise taganemise käigus taanlaste üksus jääga kaetud jõeale, mis raskuse all purunes. Vette kukkunud taanlased pillasid oma relvad vette, mis paanika tõttu ka sinna jäeti. Ainsana jäid lahinguväljale punaväelastega võitlema Soome kodusõja veteranid ja endised Ekstömi pataljoni mehed. Rootsi kompanii ohvitserid üritasid alustada vasturünnakut, kuid tugeva kuulipildujatule tõttu kukkus see läbi. Vaid tänu leitnant Eklundi juhitud suurtükitulele sunniti punased lõpuks taganema. Osa lahinguväljalt põgenenud mehi väeosas tagasi ei pöördunud ning kõige entusiastlikumad taganejad jäid pidama alles Tartus.⁷⁸ Lahingus hukkus üks taanlane ja kümme meest sai viga.

8. aprillil andis Scouts-pataljoni formeerija Henry Reissar päevakäsu, kus tegi pataljoni A, B, C, D, E ja Rootsi kompaniile ülesandeks vallutada Bobkova, Lebedõ, Truba ja Barkanova külad.⁷⁹ Eesti väejuhatuse oli seadnud suuremaks eesmärgiks vallutada Irboska alevik ning eesmärki hakati

⁷⁵ Lundborg ei ole oma mälestustes märkinud kõnealuse küla nime, vaid on öelnud „Vašina Gora tagune küla“. Tõenäoliselt oli tegu Molnika külagas, mis asus Vašina Gora ja Mitkovitsa külade vahel.

⁷⁶ Lundborg, E. lk 39.

⁷⁷ Carlsson, C. Lk 172.

⁷⁸ Carlsson, C. Lk 173.

⁷⁹ Võting, A. Lk 209.

täitma eelnimetatud külade vallutamiseks. Rootsi vabatahtlike ülesandeks jäi pärast A, B, C, D ja E kompaniide sissetungi eelnimetatud küladesse Podlesje ja Mitkovitsa küla vallutamine.⁸⁰

Rootslased ei suutnud tugeva vastupanu tõttu ülesannet tervikuna täita ning vallutasid ainult Podlesje küla. 10. aprillil käskis Irboska suunal rünnakut koordineerinud Scouts-pataljoni ülem kapten Friedrich Karl Pinka eelmisel päeval vallutamata jäänud Mitkovitsa küla vallutada. Löögivõime suurendamiseks määrati rootslastele appi Scouts-pataljoni D kompanii. D kompanii luurajad tegi kindlaks, et Mitkovitsas asuvad tugevad punaväe üksused mitme raskekuulipildujaga. Sellest hoolimata asusid rootslased 10. aprilli hommikul kell 9 Podlesje külast kirdes asunud metsatukast rünnakule, kusjuures rootslastele appi määratud D kompanii pealetungis ei osalenud, vaid toetas rootslaste rünnakut kuulipildujatulega Podlesje külast.⁸¹ Rootslased suutsid edukalt Mitkovitsa küla vallutada, kaotamata ühtegi meest. Rünnaku käigus said rootslased sõjasaagiks ühe kuulipilduja ning võtsid 14 punaväelast vangi.⁸² Edu saavutati paljuski tänu Scouts-pataljoni toetanud leitnant Georg Leetsi juhitud suurtükipatarei tulele.⁸³

Pärast Mitkovitsa vallutamist valmistusid rootslased ja D kompanii punaväe vasturünnakuks, mis sai teoks 11. aprillil. Tulevahetuses sunniti rootslased ja D kompanii taanduma külast läänes asuvasse metsa, mis päev varem oli olnud rünnaku lähtekohaks. Juba enne lahingu algust olid leitnant Leetsi suurtükiväelased end sisse seadnud Podlesje küla lõunaservale, ning avasid sealt pärast rootslaste ja D kompanii taganemist suurtükitule Mitkovitsale. Seejärel üritasid rootslased ja skaudid vastupealetungi, kuid see kukkus läbi ning Mitkovitsa jäi punaväe valdusse. Rootslased tõmbusid tagasi Podlesjesse ning nõudsid abivägesid, hoiatades pataljoni juhtkonda, et on sunnitud punaväe surve all sellegi küla maha jätma. Kuid olukord oli kriitiline igal pool ning mitmed väeosad palusid lisavägesid saata. Kapten Pinka lubas rootslastele saata appi ühe kompanii, kuid seda vaid rootslaste rahustamiseks, tegelikult ei olnud ühtegi kompaniid reservis. Kiiruga saadeti rindele Petserisse kogunenud erinevate kompaniide mehed, kuid neidki jõudis appi vaid paarkümmend.⁸⁴

⁸⁰ *Ibidem.*

⁸¹ RA, ERA.495.10.80, l. 272: 2. diviisi vanem adjutandi, kapten Johanssoni teadaanne Rootsi salga liikumise kohta, 10. aprill 1919.

⁸² RA, ERA.495.10.80, l. 279: Hommikune ülemjuhataja staabi teadaanne, 10. aprill 1919.

⁸³ Rootsi abi meie iseseisvuse võitlusel. Sõdur. 1928, nr 37, lk 32.

⁸⁴ Võting, A. Lk 216.

12. aprillil lahkusid Rootsi vabatahtlikud Podlesjest ning külla jäi Scouts-pataljoni D kompanii, ent seegi oli sunnitud veel samal päeval, jäädes vastase tugeva suurtükitle alla, külast taanduma. Tulelöögi lõppedes pöördusid skaudid siiski tagasi ning hakkasid kiirelt valmistuma punaväe uueks rünnakuks. D kompaniile saadeti appi 13 Rootsi vabatahtlikku ning 50 Kuperjanovi partisanid. Sama päeva õhtul, kui abiväed Podlesje külla saabusid, alustas punaarmee rindelõigul pealetungi ning Eesti rahvaväe valduses olnud Bereznjuk langes vaenlase kätte ning Podlesje küla ohustas ümberpiiramine. Külas asunud Rootsi vabatahtlikud ja Kuperjanovi partisanid suutsid küla kaitsta mitmete tormijooksude vastu ning ka ise vasturünnakuid teha, mille tulemusena saadi Mitkovitsa küla jälle oma valdusesse. Mitkovitsa küla kaitsesid rootslased ja Kuperjanovi partisanid pea kaks nädalat, ilma, et kedagi oleks neile juurde saadetud või välja vahetatud. Mitkovitsa kaitsmisel hukkus 6 rootslast ja 11 sai haavata. Kui eestlased lõpuks Rootsi vabatahtlikud välja vahetasid, näitasid osad Rootsi kompanii mehed üles initsiatiivi ning jäid küla edasi kaitsma.⁸⁵ Lahingutes langenud, vigastada saanud ning väejooksu läinud meeste tõttu vähenes Rootsi vabatahtlike kompanii meeste arv umbes 100 meheni.⁸⁶

Mitkovitsa ja Podlesje külad kujunesid Lõunarinde idatiiva punaste Petseri suunal läbi viidud pealetungide esimesteks sihtmärkideks, kuna asetsesid vastava rindelõigu keskel. Punaväelaste pealetungide raskuskese langeski Rootsi kompanii ja skautide poolt kaitstud külade peale. Irboska suunal korraldatud Eesti rahvaväe vastu pealetungide esialgseks eesmärgiks saigi eelnimetatud külade vallutamine. 9. aprillil läbi viidud pealetungis Petseri-Irboska suunal sai läbivalt tähtis roll Rootsi kompaniile, kelle ülesandeks oli Mitkovitsa ja Podlesje hõivamine. Kuigi Mitkovitsa hõivati alles 10. aprillil ning käis hiljem käest kätte, jäi küla lõppkokkuvõttes Eesti rahvaväe valdusesse, mis andis eestlastele parema strateegilise olukorra nii Irboska kui Pihkva suunal.

Pärast Mitkovitsa ja Podlesje all peetud lahingute kirjeldamist tuleb Rootsi vabatahtlike mälestustesse ja II diviisi sõjategevuse päevaraamatusse tühimik. Conrad Carlsson jätkas oma mälestusi alles kompanii likvideerimisele järgnenud ajast. Samamoodi ei ole II diviisi sõjategevuse päevaraamatusse sisse kantud ühtegi lahingut, mille puhul oleks mainitud Rootsi vabatahtlike osalust. Teadmata põhjustel ei kaasatud Rootsi vabatahtlikke sõjategevusse, isegi siis, kui nad olid suutnud ennast pärast Bereznjuki fopaad Mitkovitsa ja Podlesje all lunastada.

⁸⁵ C. Carlsson. Lk 180-181.

⁸⁶ C. Carlsson. Lk 174.

3. Rootsi vabatahtlike kompanii likvideerimine

Rootsi vabatahtlike kompanii likvideerimiseks oli mitmeid põhjuseid. Kirjas, kus kompanii viimane juht Lambert Hällén palus väeosa likvideerida, põhjendas ta meeste vähesuse ja nende madal moraaltasemega.⁸⁷ Tegelikult olid probleemid sügavamad ning need saatsid kompaniid kogu Eestis viibitud aja jooksul. Olulisemateks probleemideks olid rahapuudus ja sellega kaasnenud tülid, leitnant Giuseppe Franchi mahalaskmisest tulenenud skandaal, suutmatus keelebarjääri tõttu suhelda eesti väeosadega, madal moraaltase ja väeosast lahkumine. Lisaks ei suutnud kumbki kompaniitülem – ei Mothander ega Hällén – end meeste seas kehtestada.

3.1 Rahaprobleemid

Rootsi vabatahtlike kompanii esimene ülem major Mothander asus alaliselt Tallinnas ja tal puudus otsene kontakt oma meestega. Sama probleem oli ka major Hällénil, kes eelistas rindel olekule viibida Tallinnas või Petseris. Ei Mothander ega Hällén juhtinud kordagi sõdureid lahingusse ning see tekitas alluvates arusaamatust ja pahameelt, samuti pingeid igapäevaelus.⁸⁸

Pidev rahapuuduse vaevas kompaniid loomisest alates, kuid 1919. aasta märtsi alguses tekkisid tõsised probleemid sõduritele palga maksmisega. Olukorra parandamiseks pidi Mothander mitu korda isiklikult laenu võtma, ent oluliselt see olukorda ei parandanud.⁸⁹ Kogu Vabadussõja vältel ei saanud Rootsi vabatahtlikud regulaarselt palka ning paljudele jäigi maksmata. Muutust ei toonud ka Mothanderi tagandamine kompaniitülema kohalt. Palkade maksmiseks mitmetelt eraisikutelt kokku pea 10 000 Soome marka laenanud kompanii ei suutnud oma võlgu tasuda ning laenuandjad nõudsid Eesti Varustusvalitsuselt korduvalt ametlikku uurimist.⁹⁰ Kuigi Rootsi ohvitserid töötasid oma allkirjaga võlad tagasi maksta jäi see tegemata.

Kuna Mothander oli ise Tallinnas ning väeüksus Narvas, pidi ta sõdurite palga Narva saatma, kuid see ei möödunud takistusteta. Mothander väitis, et tema on iganädalaselt Narva raha saatnud, mis oleks pidanud sõduritele makstama. Narvast väideti omakorda, et raha ei ole kohale jõudnud. Palga

⁸⁷ RA, ERA.2124.1.602, l.151-152: Rootsi korpuse likvideerimise ettepanek major Lambert Hällénilt, 10. mai 1919.

⁸⁸ Carlsson, C. Lk 177.

⁸⁹ Kuldkepp, M. Kaks majorit kahel pool Läänemerd. Lk 245.

⁹⁰ RA, ERA.495.10.70, l. 17-17, 31-35: Endiste Rootsi vabatahtlike kompanii meeste kirjad Eesti Varustusvalitsuse ülemale, 12. ja 9. august 1919.

maksmata jätmine tekitas sõdurites pahameelt ning see kujunes avalikuks vastasseisuks. Sõdurid olid arvamusel, et Mothander pole raha Narva üldse saatnudki ning 6. märtsil läkitati kaks Rootsi ohvitseri I diviisi ülema kindralmajor Aleksander Tõnissoni juurde, et nõuda Mothanderi tagandamist.⁹¹ Protestijatega ei nõustunud siiski kõik vabatahtlikud ning näiteks kapten Palludan pöördus Mothanderi poole palvega, et ta määrataks oma meestega teisele rindelõigule.⁹² 7. märtsil saabus Mothander isiklikult Narva, et protest lõpetada. Raha kadumise osas selgusele ei jõutud kuid Mothander oskas Malbergist süüdlase teha ning võitis sellega ka sõdurite poolehoidu. Kapten Malmberg alandati leitnandiks.⁹³

Lisaks tõrgetele palga maksmisel tekitas probleeme ka Tallinnas viibinud vabatahtlike toitlustamine. Sõduritele olid küll ette nähtud toidukupongid, mille alusel neile hotellis Du Nord süüa anti, ent Eesti Varustusvalitsusele kaebekirja läkitanud vabatahtlik väitis, et kupongid ei jõudnudki sõduriteni, sest ohvitserid vahetasid need sigarettide ja viina vastu. Kui sõdur küsis toidukuponge, saadeti ta lihtsalt restorani sööma, ent seal ei teatud toidukupongidest midagi. Kaebuse autor väitis ka, et samal ajal kui sõdurid tulutult toidukuponge taotlesid, „teenisid“ sanitaridena Rootsi vabatahtlike juures kolm naist, kes lisaks palgale said kompaniilt 7000 marka. Kirjas kinnitati, et tegu ei olnud mitte sanitaride, vaid lõbutüdrukutega, keda peeti kompanii rahadega üleval. Kui kirja autor kompaniiülemalt major Hällénilt kupongide kadumise ning lõbutüdrukute kohta aru päris, lasi Hällén ta 14 päevaks arreteerida.⁹⁴

3.2 Leitnant Giuseppe Franchi mahalaskmisega kaasnenud skandaal

Rootsi vabatahtlike kompanii sisest ühtsust lõhkus kõige rohkem leitnant Giuseppe Laurentius Franchi juhtum, pärast mida vahetati välja kompanii ülem ning kaks kuud hiljem likvideeriti kogu väeüksus. Itaalia päritolu Rootsi kodanik Franchi võitles vabatahtlikuna Soome kodusõjas punaväe vastu ning sai seal leitnandiks.⁹⁵ Sarnaselt teistele Rootsi vabatahtlikele, kes Soome kodusõjas osalesid, ei leidnud ta sõja lõppedes tsiviilelus rahu.

⁹¹ Svensk officer skjuten i Estland. Dagens Nyheter, 4. aprill 1919. Lk 10.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ Mera om Franschisaffären. Jämtlandsposten, 7. aprill 1919.

⁹⁴ RA, ERA.495.10.70, l. 32-35: Endise Rootsi Vabatahtlike kompanii sõduri kiri Eesti Varustusvalitsuse ülemale, 9. august 1919.

⁹⁵ Jaanson, K. (1987). Draakoni hambad. Tallinn: Eesti raamat. Lk 54.

Veebruari lõpus saabus ta Tallinna ning astus Rootsi vabatahtlike kompaniisse, kuid lahkus sealt peatselt omal soovil.⁹⁶ Pärast kompaniist lahkumist püüdis Franchi asutada ise Rootsi vabatahtlikest koosnevat üksust ning alustas hotellis Kuldlõvi rootslaste värbamist. Kuna värbamine jäi Franchi jaoks edutuks, astus ta 5. märtsil Balti pataljoni ja läks kaks päeva hiljem Narva.⁹⁷ Seal hakkas Franchi Rootsi vabatahtlike kompanii mehi Balti pataljoni meelitama. Väidetavalt oli ta saanud vastava ülesande von Stackelbergilt, kuna von Stackelbergi allüksust ähvardas meeste arvu vähesuse tõttu laialisaatmine.⁹⁸

Franchi tegevusest sai teada Rootsi kompanii juhtkond Narvas ning ta arreteeriti 8. märtsi ööl vastu 9. märtsi. 10. märtsil kutsus kapten Malmberg kokku kümneliikmelise sõjaväljakohtu.⁹⁹ Franchit süüdistati omavolilises väeosast lahkumises, agitatsioonis ja üleskutses vastuhakule.¹⁰⁰ Tegelikult oli kompanii juhtkond laskunud Franchi samade süüdistuste alusel ka paar päeva varem arreteerida, ent vabastas ta tol korral tingimustel, et Franchi lõpetab sõdurite seas agiteerimise.¹⁰¹ Kuna Franchi oli antud lubadust rikkunud, siis arreteeriti ta uuesti.¹⁰² Välikohus tunnistas Franchi süüdi ning otsustas ta maha lasta (kolm väljakohtu liiget ei nõustunud otsusega¹⁰³).¹⁰⁴ Franchi tunnistas oma viimases kirjas enne mahalaskmist ka ise, et talle anti ülesanne värvata von Stackelbergi üksusesse 20 Rootsi vabatahtliku, kellel ei ole kehtivat lepingut ühegi väeosaga.¹⁰⁵

Paari päeva pärast jõudis teade Franchi hukkamisest kompanii ülema Mothanderini, kes vastuseks süüdistas kapten Malmbergi volituste ületamises, tagandas kõik väljakohtus liikmed (ka need, kes olid olnud hukkamise vastu) ja nõudis mahalaskmise poolt hääletanud ohvitseride vahistamist.

⁹⁶ Ülekuulamisel antud tunnistustes leidis vasturääkivusi. Ühed väitsid, et Franchi lahkus kompaniist omavoliliselt teised, aga kinnitasid, et Franchi lahkumine oli ametlik.

⁹⁷ Jaanson, K. Lk 54

⁹⁸ Ericson, L. Lk 80.

⁹⁹ RA, ERA.2315.1.25, l. 133: Kokkuvõtte uurimise materjalist leitnant Franchi surma mõistmise asjus, kuupäev puudu.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Arkebuseringen i Estland. Aftonbladet, 5. aprill 1919. Lk 6.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ RA, ERA.2315.1.25, l. 28-29: Harry Tammelin tunnistus Franchi mahalaskmise asjus, 15. märts 1919.

¹⁰⁴ RA, ERA.2315.1.25, l. 133: Kokkuvõtte uurimise materjalist leitnant Franchi surma mõistmise asjus, kuupäev puudu.

¹⁰⁵ Löjtnant Franchis arkebusering. Göteborgs dagblad, 4. aprill 1919.

Mothander väitis ka, et Malmbergil puudus õigus välikohtu kokku kutsumiseks ning vastava loa võinuks anda vaid rindejuhataja Aleksander Tõnisson.¹⁰⁶

Ühtlasi kinnitas Mothander ülekuulamisel, et Rootsi vabatahtlikud olnud valmis Eestist lahkuma, kui Franchi üle kohut mõistnud ohvitseri vastutusele ei võeta.¹⁰⁷ Mothanderi olukorra hinnang võis küll osaliselt vastata tõeale, ent Malmberg jäi siiski sõdurite seas kõige populaarsemaks ohvitseriks. Sõdurid nõudsid hoopis vastupidist – Mothanderi tagandamist kompaniülema kohalt.¹⁰⁸ Lisaks sõduritele ütlesid ka mitmed Rootsi ohvitserid Franchi juhtumi uurimise käigus, et ei ole nõus Mothanderi juhtimise all kompaniis teenima.

Franchi juhtumi materjalidega tutvunud ülemjuhataja Johan Laidoner leidis, et Mothander on alusetult protesti tõstnud. Laidoner mõistis, et Mothander ei või enam kauemaks Rootsi vabatahtlike juhiks jääda ning tegi ettepaneku määrata kompaniülema ja vabatahtlike vastutavaks organisaatoriks major Hällén, jättes kapten Malmbergi vabatahtlike lahingujuhiks rindel.¹⁰⁹ Kuid Mothanderi tagandamine ei toonud kaasa olukorra rahunemist. Kui Rootsi Vabatahtlike kompanii pastor Aksel Lord uuris sõdurite seas, kellest peaks saama uus kompaniülem, siis kaldusid mehed Malmbergi poole. Lord väitis koguni, et juhul kui kompaniülema kohale tõuseb Hällén, siis Malmberg lahkuv vabatahtlike hulgast.¹¹⁰ Seda siiski ei juhtunud ning Malmberg jäi vabatahtlike ridadesse edasi.

Eesti väejuhatuse nägi Rootsi kompanii juhtkonna ja sõdurite vahel tekkinud lõhe kui tõsist distsipliiniprobleemi, ning otsustas 13. märtsil saata kompanii Viru rindelt Paldiskisse ümberformeerimisele.¹¹¹

3.3 Keelebarjäär, väeosast lahkumine, Rootsi kompanii väiksus

Eestis teeninud rootslaste siinolekut raskendas ka keelebarjäär. Scouts-pataljoni juhtkond, kellele rootslased Lõunarindel allutati, sai kiiresti aru, et rootslastel on Eesti oludega raske toime tulla.

¹⁰⁶ RA, ERA.2315.1.25, l. 18-19: Carl Mothanderi tunnistus Franchi mahalaskmise asjus, 14. märts 1919.

¹⁰⁷ *Ibidem.*

¹⁰⁸ RA, ERA.2315.1.25, l. 48, 50, 51: Leitnant Franchi üle kohut mõistnud ohvitseride tunnistused, 15. märts 1919.

¹⁰⁹ RA, ERA.2124.1.602, l. 97-98: Sõjavägede ülemjuhataja otsus Franchi juhtumi osas, 22. märts 1919.

¹¹⁰ *Ibidem.*

¹¹¹ Rosenthal, R. Lk 183.

Muu hulgas tekitas probleeme orienteerumine, sest rahvaväes kasutati venekeelseid kaarte, kuid rootslased vene keelt ei vullanud. Vene keele oskamatus tõttu tekkinud segaduses vallutasid rootslased mitmel korral ülesandeks tehtud küla asemel hoopis teise küla.¹¹²

Samuti ei suutnud rootslased eestlastega suhelda. Osa rootslastest kõneles küll lisaks rootsi keelele saksa keelt, kuid enamik eesti soost sõdurites ei mõistnud ei rootsi ega saksa keelt. Keelebarjääri üle kurtis ka Conrad Carlsson, kellel tuli kord Viru rindel teenides juhtida eesliinile üks 5. jalaväepolgu allüksus, milles keegi temast aru ei saanud, kuna allüksus koosnes ainult eestlastest. Kui lõpuks jõuti sihtkohta, andis keegi Eesti ohvitser allüksusele käsu, millest omakorda Carlsson aru ei saanud. Küsimusele, mida ta tegema peab, vastas Eesti ohvitser, et jälgigu teiste tegevust ja toimigu vastavalt sellele.¹¹³

Kuigi Rootsi kompanii mehed võtsid osa sõjategevusest Lõunarindel, siis sama ei teinud kompanii juhtkond. Nii Mothander kui ka Hällén eelistasid veeta aega Tallinnas või Petseris. Rindele sattusid nad väga harva ning oma mehi lahingusse ei viinud nad kunagi. Kompaniiülema puudumine rindel tekitas meestes tõsist pahameelt ning valmistas pettumist ülema suhtes. Varem olid kompaniist lahkunud mehed leitnant Franchi hukkamise põhjustatud skandaali tõttu. 1919. aasta mais hakkasid mehed kompaniist lahkuma kompaniiülema puudumise tõttu. Kapten Malmberg külastas Hälléni Petseris mitu korda, et saada selgitust, miks Hällén oma kompaniid lahingusse ei vii kuid selget vastust ta ei saanud. Eriti teravaks kujunes vahekord Mitkovitsa ja Podlesje lahingute ajal kui ägedate lahingute ajal läks Hällén oma adjutandiga Tallinna. Pettumus kompaniiülema suhtes ajendas Malmbergi ning temaga koos 30 meest 1919. aasta mais väeosast lahkuma ning astuma Bulak-Balahhovitši väesalka. Malmbergi eeskujul läksid teistesse väeosadesse üle teisedki Rootsi ohvitserid.¹¹⁴

Avalikult tunnistas Rootsi vabatahtlike kompanii väikest koosseisu kompaniiülem major Lambert Hällén 10. mail 1919. aastal, pöördudes Eesti vägede ülemjuhataja poole palvega kompanii likvideerida.¹¹⁵ Hällén kirjutas, et võttis Rootsi vabatahtlike juhtimise enda peale, kuna ei pidanud

¹¹² Võting, A. Lk 211.

¹¹³ Carlsson, C. Lk 139.

¹¹⁴ Carlsson, C. Lk 177, 181 ja 190.

¹¹⁵ RA, ERA.2124.1.602, l. 151-152: Rootsi korpuse likvideerimise ettepanek major Lambert Hällénilt, 10. mai 1919.

võimalikuks, et juhtimine antaks kellelegi, kes on Rootsis kohtu poolt karistatud¹¹⁶. Hällén oli kindel, et ta suudaks hääbuva Rootsi kompanii veel päästa ning palus aega juurde, et Rootsis vabatahtlike juurde tuua. Hälléin sõnul oli Rootsis Öster-Götlandis 200 sõdurit, kes soovivad Eestisse tulla. Ainsaks takistuseks olevat Soome valitsus, kes ei väljastavat vabatahtlikele transiitviisasid.¹¹⁷ Kuna Rootsi kompanii oli arvuliselt väikseks jäänud, soovitas Hällén luua Skandinaavia korpuse, kuhu kuuluksid nii Rootsi, Taani kui ka Soome vabatahtlikud. Selle plaani lükkas Eesti väejuhatus tagasi, leides, et Skandinaavia korpus ei saa olla parem kui Rootsi vabatahtlike kompanii.¹¹⁸

12. mail tuli vastuseks Hälléni palvele Johan Laidoneri resolutsioon, kus kindral teatas, et ei ole vastu Rootsi vabatahtlike kompanii likvideerimisele, sest *niisugusest väikesest iseäralikust väeosast ei ole mingisugust kasu, aga tüli ja muret on nendega palju*.¹¹⁹

¹¹⁶ Imselt viitas Lambert Hällén kapten Carl Malmbergile. Siinkohal tuleb märkida, et Franchi juhtumit uurinud Eesti prokuröri sõnul ei olnud Malmberg kohtulikult karistatud.

¹¹⁷ Krieger mot bolsjevikerna. Svenska kåren i Estland upplöst. Jämtlandsposten, 24. mai 1919.

¹¹⁸ RA, ERA.2124.1.602, l. 129: Sõjamineisteriumi otsus Rootsi korpuse osas, 1. juuni 1919.

¹¹⁹ RA, ERA.2124.1.602, l. 151: Sõjavägede ülemjuhataja resolutsioon Rootsi korpuse osas, 12. mai 1919.

Kokkuvõte

Pärast muserdavast Eesti Vabadussõja algust pöördus Eesti Ajutine valitsus Rootsi valitsuse poole, et saada sõjalist ja rahalist abi. Rootsis võimul olnud valdavalt liberaalne ning sotsiaaldemokraatlik valitsus suhtus külmalt eestlaste abipalvesse ning leidis, et sõjalise abi pakkumisel kaasataks Rootsi Vene kodusõtta. Küll aga hakkasid Rootsi ajakirjanduses (v.a vasakpoolsed ajalehed) ilmuma artiklid, mis kutsusid Rootsi mehi Eestile appi tõttama. Kuna Rootsilt ei olnud oodata regulaarvägesid, siis panustas Eesti valitsus vabatahtlikele ning nende värbamine algas juba 1918. aasta detsembris. Esimesed Rootsi vabatahtlikud jõudsid Tallinnasse 1919. aasta jaanuaris.

Rootsi vabatahtlike kompanii loomist alustas 1919. aasta jaanuaris Rootsi sõjaväe reservlipnik ja Soome sõjaväe major Carl Axel Mothander. Otsest vajadust säärase väeüksuse järele ei olnud, kuna rootslastest koosnenud vabatahtlike salgad tegutsesid juba major Martin Ekströmi Soome vabatahtlike väeosas ja von Stackelbergi salgas Balti pataljoni koosseisus. Mothanderi algatuse peamiseks motiiviks oli lootus pälvida väeosa juhina au ja kuulsust.

Paljud Eestisse sõdima tulnud Rootsi vabatahtlikud oli Soome kodusõja veteranid. Rootsis suhtusid nii valitsus kui ka suur osa rahvast Soome kodusõja veteranidesse halvasti, neid nimetati „valgeteks kuraditeks” ning veterane ei tahtud tööle võtta. Eesti Vabadussõda osutus veteranidele jaoks ainsaks tegevusalaks, millega nad olid varem kokku puutunud. Lisaks palgale võis rootslaste Eestisse tuleku motiveerida ka viha enamlaste vastu.

Kompanii määrati I diviisi koosseisus Viru rindele, kus viidi läbi esimesed loendused. Märtsi alguses oli kompaniis vaid 36 meest. Viru rindel olles jäi kompanii arvukus sedavõrd marginaalseks, et I diviisis sõjategevuse päevaraamatus kompaniid isegi ei mainitud. Alles Paldiskis ümberformeerimisel olles kasvas kompanii rohkem kui 100 mehe võrra, tänu Ekströmi salgast üle toodud meestele. Paldiskist saadeti kompanii aprilli alguses Lõunarindele, kuid peagi hakkas koosseis taas vähenema ning 10. maiks 1919 oli kompaniis vaid 68 meest.

Esimesed lahingkogemused sai Rootsi kompanii Viru rindel, kuid need piirdusid vaid mõne luurekäiguga. Niivõrd marginaalseks jäi rindekogemus seetõttu, et Viru rindele jõudmise ajaks oli rinne selles lõigus stabiliseerunud ning Eesti rahvavägi ei võtnud ette suuremaid operatsioone.

Tõenäoliselt oleks kompanii jäetud Viru rindele kauemaks, kuid leitnant Franchi mahalaskmisega kaasnenud skandaali tõttu saadeti kompanii Paldiskisse ümberformeerimisele.

Pärast ümberformeerimist saadeti kompanii Lõunarindele ja liideti Scouts-pataljoniga. Juba esimeste Lõunarindel oldud päevade jooksul üritasid vabatahtlikud punaväe positsioone rünnata, kuid pidi vähese tulejõu tõttu tulemusteta tagasi tõmbuma. 1919. aasta aprillis tegi Eesti väejuhatuse suuremaks eesmärgiks vallutada Irboska alevik ning eesmärgi saavutamiseks alustati Irboska suunal külade vallutamist. Külade vallutamises osalesid ka rootslased. Esimene suurem tagasilööki tuli Bereznjuki küla all, kus punaste varitsusele sattunud vabatahtlikud põgenesid paanikas lahinguväljalt. Ainsana jäid punastega võitlema Soome kodusõja veteranid ja endised Ekströmi salga mehed. Rootsi vabatahtlikud suutsid ennast lunastada Podlesje ja Mitkovitsa külade vallutamisel. Punaste pealetungi tõttu sunniti eestlased varem vallutatud küladest taganema ning Podlesje küla kaitsnud rootslasi ähvardas ümberpiiramine, kuid vaatamata sellele kaitsi küla kaks nädalat, ilma, et neid oleks välja vahetatud. Pärast Podlesje kaitsmist ei ole vabatahtlike mälestustes ega II diviisis päevaraamatus ära märgitud lahinguid, kus Rootsi vabatahtlikud oleksid osalenud.

Kogu Eestis oldud aja jooksul vaevasid kompaniid mitmed probleemid, mis päädis kompanii likvideerimisega 12. mail 1919. Üheks suuremaks probleemiks oli kompanii rahanappus. Esimene kompaniiülem Mothander ei suutnud sõduritele palka maksta ning see tekitas kompanii juhtkonna ja sõdurite vahel tõsiseid arusaamatusi, mis kulmineerusid avaliku vastasseisuga.

Kompanii ühtsust kõige rohkem lõhkunud skandaal sai alguse leitnant Giuseppe Franchi mahalaskmisega. Mothander protesteeris mahalaskmisotsuse üle ning sekkuma pidi Eesti vägede ülemjuhataja. Kuid Franchi üle kohut mõistnud ohvitserid mõisteti õigeks ning ametist tagandati hoopis kompaniiülem Mothanderi. Teda asendas major Hällén, kuid kompaniiülema vahetus ei toonud üksusesse rahu ja üksmeelt. Vastasseis ülema ja sõdurite vahel jätkus.

Üheks suureks probleemiks kompanii tegevuses osutus ka rootslaste eesti ja vene keele mitteoskamine. Keeleoskamatus tõttu ei suudetud pädevalt suhelda eestlastega ning orienteeruda venekeelsete kaartide järgi.

1919. aasta aprilli lõpus ja mai alguses hakkas Rootsi kompanii meeste arv langema. Langus oli tingitud nii väejuhtkonna olevate sõdurite kui ka ebakompetentse juhtimise pärast lahkunud sõdurite

tõttu. 1919. aasta mai alguseks oli Rootsi vabatahtlike kompaniis vaid 68 meest ning väeüksus likvideeriti.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Eestisse võitlema tulnud rootslaste sõjaline panus jäi marginaalseks, ei osaletud suurtes lahingutes, kuid vaatamata mõnele tagasilöögile suudeti ennast Eesti väejuhatusele tõestada. Kuigi sõjaline panus jäi väikseks oli rootslaste Eesti Vabadussõjas osalemisel vaimne väärtus ning andis eestlastele juurde motivatsiooni võitluses, nähes, et Rootsi Kuningriigi kodanikud võitlevad koos nendega punaste vastu.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiivallikad

Rahvusarhiiv (RA)

ERA 495 Sõjavägede staap

ERA 515 I diviisi staap

ERA 2124 Vabadussõja ajaloo komitee töökomisjon

ERA 2315 Sõjaministeerium

Kirjandus

Carlsson, C. (1937). Okänd Svensk soldat. Stockholm: Albert Bonniers boktyckeri.

Ericson, L. (1996). Svenska frivilliga. Militära uppdrag i utlandet Under 1800- och 1900-talen. Lund: Historiska Media.

Jaanson, K. (1987). Draakoni hambad. Tallinn: Eesti raamat

Kirkebæk, M. (2019). Den yderste grænse. Danske frivillige i de baltiske uafhængighedskrige, 1918-1920. I bind. Politik og ideologi. Kopenhagen: Lindhardt og Ringhof

Kuldkepp, M. (2014). Eesti Vabadussõja vabatahtlike värbamine Rootsisis. Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2013. Tartu: Õpetatud Eesti Selts.

Kuldkepp, M. (2014). Kaks majorit kahel pool Läänemerd: Väljaõeldu ja väljamõeldu Carl Axel Mothanderi romaanis „President“. Akadeemia. 2.

Kull, F. (2010). Mäsumehi ja boheemlasi: mälestusi 1905. aasta revolutsionäärdest, vanglatest ja Pariisi eesti kunstiboheemkonnast. Esimesi Eesti diplomaate: mälestusi Eesti välisdelegatsiooni tegevusest 1918. aastal. Tallinn: Eesti Päevaleht/ Akadeemia.

Lundborg, E. (1968). Soomusautoga Eesti Vabadussõjas. Lund: Skånska Centraltryckeriet.

Medijainen, E. (1997). Saadiku saatus. Tallinn: AS Pakett trükikoda.

Rosenthal, R. (2008). Laidoner - väejuht : Johan Laidoner kõrgema operatiivjuhi ja strateegia kujundajana Eesti Vabadussõjas. Tallinn: Argo.

Runnel, S. (koost.). (2011) Jaan Tõnisson. Riigivanem. Tartu: Ilmamaa.

Traksmäe, A. (koost.). (1997). Eesti Vabadussõda 1918-1920, II osa. Tallinn: Mats.

Vahtra, L. (koost.). (2020). Eesti Vabadussõja ajalugu. I osa. Tartu: Greif.

Võting, A. (1936). Scouts rügement Vabadussõjas. Tallinn: Seltsi „Scouts-rügement” kirjastus.

Perioodika

Aftonbladet 1919–1920

Dagens Nyheter 1919–1920

Göteborgs dagblad 1919–1920

Jämtlandsposten 1919–1920

Kaitse Kodu! 1928

Maaliit 1919–1920

Sõdur 1928

Tallinna Teataja 1919–1920

Summary. Swedish volunteer company in the Estonian War of Independence

The goal of this bachelors thesis is to study and contextualise the battles in which the Swedish volunteer company took part. By doing so we find out what was the course of the battles and understand in a contextual way the role of the battles in the overall picture of the front. Second goal of this bachelors thesis is to find out the reasons for the eradication of the Swedish company.

After the crushing start of the Estonian War of Independence, the Estonian Provisional Government turned to the Swedish government for military and financial assistance. The predominantly liberal and social democratic government in Sweden was cold to the Estonians' request for help. Swedish politicians were afraid that by providing military assistance (weapons and manpower) to Estonia Sweden could be pulled into the Russian Civil War. However, articles began to appear in the Swedish press (except for left-wing newspapers) calling on Swedish men to help Estonia. As no regular troops were expected from Sweden, the Estonian government contributed to the volunteers, and their recruitment began already in December 1918. The first Swedish volunteers arrived in Tallinn in January 1919.

The Swedish Volunteer Company was founded in January 1919 by Carl Axel Mothander, a Swedish reservist and major in the Finnish army. There was no direct need for such unit, as the Swedish volunteer squadrons were already active in Major Martin Ekström's Finnish volunteer squadron and von Stackelberg's squadron in the Baltic Battalion. The main motive for Mothander's initiative was the hope of gaining honor and fame as a military commander.

Many Swedish volunteers who came to Estonia to fight were veterans of the Finnish Civil War. In Sweden, both the government and a large part of the population treated veterans of the Finnish Civil War badly, called them "white devils" and did not want to hire veterans. For the veterans, the Estonian War of Independence turned out to be the only job that paid well. In addition to wages, there's a high probability that who Swedes came to Estonia were also motivated by anger against Bolsheviks.

After founding and being sent to Viru front in the beginning of March, the company had only 36 men. Being on the Viru front, the companys size remained so marginal that it was not even mentioned in the journal of the First Division. It was only during the reformation in Paldiski that

the company grew, thanks to the men transferred from the Ekström squad, by more than 100 men. According to company commander major Hällén the Swedish company grew to 178 men in Paldiski and furthermore according to Swedish volunteer Conrad Carlsson, the company grew to over 300 men (this is not supported by any Document). The company was sent from Paldiski to the Southern Front in early April, but soon the number of soldiers began to decline again. On May 10th 1919, only 68 men were left in the company.

The first battle experiences were gained on the Viru front which were limited to a few reconnaissance expeditions. The experience of the front remained so marginal because by the time the Swedes arrived to the Viru front, the front had stabilized and the Estonian nor bolsheviks people did not undertake major operations. The company would probably have been left on the Viru front for longer, but due to the scandal surrounding the execution of Lieutenant Franchi, the company was sent to Paldiski for reformation.

After the reformation, the company was sent to the South Front and joined the Scouts Battalion. During the first days on the Southern Front, the Swedish volunteers tried to attack the Red Army positions, but had to withdraw without success due to the inadequate firepower. The Swedes also took part in the conquest of the villages between Petseri and Irboska. The first major setback came under the village of Bereznyuk, where volunteers stranded the battlefield after encountering Red Army. Swedish volunteers were able to redeem themselves April 11th by conquering the villages of Podlesje and Mitkovitsa. After conquering these villages, Swedes started to defend it against the invasion of the Red Army for two consecutive weeks.

Throughout the time in Estonia, the company was plagued by a number of problems, which resulted in the eradication of the company on May 12th, 1919. One of the biggest problems was the company's lack of money, which culminated in a public confrontation between the Company's administration and soldiers. The scandal that shattered the company's unity began with the execution of Lieutenant Giuseppe Franchi. Mothander protested the decision to shoot the lieutenant, but the officers who convicted Franchi were acquitted and Commander Mothander was removed from office. He was replaced by Major Hällén. In addition the Swedes struggled with communicating with Estonian forces. Due to lack of language skills, it was not possible to communicate competently with Estonians and orientate oneself in Russian-written maps.

In conclusion, it can be said that the military contribution of the Swedish volunteer company remained marginal, they did not take part in major battles. Although the military contribution remained small, the participation of Swedes in the Estonian War of Independence was of spiritual value to Estonians. After seeing that citizens of the Sweden are fighting alongside them against the Reds, Estonians continued to fight more eagerly.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Rasmus Kägu,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Rootsi Vabatahtlike korpuse tegevus Eesti Vabadussõjas“, mille juhendaja on kaasprofessor Ago Pajur, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Rasmus Kägu

23.05.2022